

Краєзнавство. Географія. Туризм (Шкільний світ). - К. : Вид. дім "Шкільний світ", 1996 **2009г. N 1**

Лямічев, В. Моніторинг географічної освіти у школах м. Києва / В. Лямічев. - С.3-6.

Об'єктивне оцінювання рівня сформованості знань, умінь і навичок школярів вимагає залучення до цього процесу установ та організацій, що займаються цим на професійній основі. Однією з таких установ є комунальне підприємство «Центр моніторингу столичної освіти», створене за ініціативою Головного управління освіти та науки м. Києва наприкінці 2006 року. На виконання наказу Головного управління освіти і науки Київської міської державної адміністрації № 71 від 3 березня 2008 року «Про організаційні заходи щодо підготовки та проведення моніторингового дослідження рівня знань, умінь і навичок з географії учнів 9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів міста Києва у 2007-2008 навчальному році» Центр провів моніторингове дослідження.

Тема дослідження: Сформованість в учнів 9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів рівня навчальних досягнень з економічної та соціальної географії України.

Обґрунтування теми дослідження

Для досягнення всебічного розвитку особистості на засадах загальнолюдських і національних цінностей сучасному учневі необхідні ґрунтовні знання з усього спектру знань, який включає наукова картина світу.

Контроль за якістю освіти є одним з ключових моментів, що може гарантувати належне отримання учнями знань та оволодіння ними вміннями й навичками.

За статистикою, переважна більшість випускників 9-х класів продовжує навчання в середніх загальноосвітніх навчальних закладах. Для випускників 11-х класів незалежне зовнішнє оцінювання стає традиційною формою підсумкової державної атестації та вступних іспитів до вищих навчальних закладів.

Матеріал, який вивчають старшокласники в контексті курсу «Економічна і соціальна географія України», є повноцінною складовою тесту, який їм доведеться скласти під час проходження зовнішнього незалежного оцінювання.

Проведення дослідження у формі тестування стало одним з етапів підготовки майбутніх одинадцятикласників до зовнішнього незалежного оцінювання.

Досвід показує, що значна частина учнів недостатньо добре володіє навичками роботи з матеріалами, які при проведенні зовнішнього незалежного оцінювання використовуються для контролю навчальних досягнень. Багато помилок, через які випускники та абітурієнти отримують низькі оцінки, є механічними, спричиненими невмінням правильно заповнювати бланк відповідей. Оскільки бланк є машинозчитуваною формою і його за спеціальним алгоритмом перевіряє обчислювальний комплекс, реальні показники навчальних досягнень і показники, отримані після машинної перевірки, можуть суттєво відрізнятись. Як наслідок, через неправильно заповнену форму, тестовані можуть отримати нижчі оцінки, ніж вони заслуговують. На жаль, саме цьому аспекту підготовки до тестувань різного рівня учителі приділяють мало уваги.

Отже, практичне значення дослідження полягає у тому, що:

- воно дало можливість визначити рівень навчальних досягнень учнів із курсу «Економічна і соціальна географія України»;

- отримані результати стали елементом комплексу заходів, що дадуть можливість коригувати окремі складові навчального процесу та сприяти його удосконаленню;

- практика проходження дослідження у формі тестування дала можливість учням набути навичок у роботі з тестовими зошитами і заповненні

машинозчитуваних форм (бланків відповідей), що є важливою складовою в процесі майбутньої підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання випускників загальноосвітніх навчальних закладів.

- було здійснено підготовку стандартизованого інструментарію, яким зможуть користуватися вчителі географії для контролю та діагностики рівня знань, умінь і навичок з економічної та соціальної географії України в 9-х класах загальноосвітніх навчальних закладів.

- дослідження започаткувало створення банку даних стандартизованих тестових завдань із курсу «Економічна і соціальна географія України».

Уперше під час проведення дослідження в м. Києві було здійснено спробу масового використання тестів для вимірювання рівня географічної освіти учнів 9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів. Адміністрації та вчителям географії навчальних закладів Києва, Центром моніторингу столичної освіти додатково було надано по кожному закладу, який брав участь у дослідженні, таку інформацію:

- результати виконання завдань тесту учасниками дослідження по кожному району;

- результати виконання завдань тесту учасниками дослідження кожної школи;

- результати виконання завдань тесту кожного учасника дослідження.

Загальна характеристика складу учасників дослідження

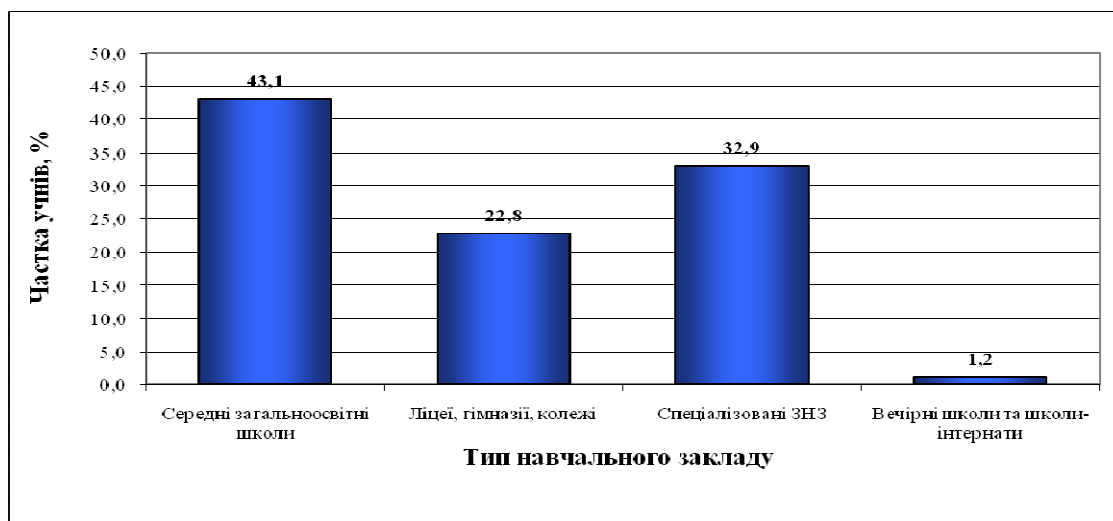
Усього в дослідженні взяли участь 23573 учні навчальних закладів міста Києва, з них 10161 учень навчається в загальноосвітніх середніх школах, 5373 — у навчальних закладах нового типу (гімназії, ліцеї, колежі), 7767 — у спеціалізованих навчальних закладах та 272 — у вечірніх школах та інтернатах.

У дослідженні взяли участь 43% загальноосвітніх середніх шкіл, близько 23% — навчальні заклади нового типу (гімназії, ліцеї, колежі), майже 33% — спеціалізовані ЗНЗ, понад 1% — вечірні школи й інтернати.

Процентне співвідношення учасників дослідження наведено на гістограмі 1.

Гістограма 1

Розподіл учасників дослідження за типом навчального закладу

Тест містив 30 тестових завдань, із них 27 — це завдання множинного вибору з чотирма варіантами відповідей, одна з яких була правильною.

Три завдання передбачали встановлення відповідності між назвами географічних понять та їх визначеннями, між географічними об'єктами, розміщеними на карті, та їх назвами, між назвами принципів розміщення підприємств і відповідними географічними об'єктами.

23% завдань містили графічні об'єкти — картографічні зображення, діаграми, графіки, схеми.

Така структура тесту давала можливість не лише вивчити рівень знань із досліджуваного предмета, а й сформованість умінь і навичок, як це передбачено чинною шкільною програмою.

Тест попередньо апробовано у трьох середніх загальноосвітніх школах м. Києва й одній середній загальноосвітній школі м. Вишневого Київської області.

За результатами апробації деякі тестові завдання було відкориговано.

Учні мали можливість використовувати тестовий зошит як чернетку. Правильні, на їхню думку, відповіді учні мали перенести до бланка.

Тестові завдання оцінювали так:

- завдання множинного вибору з однією правильною відповіддю — 0–1 бал;
- завдання на встановлення відповідності (логічні пари) — 0, 1, 2, 3 бали (за правильно визначені 4 логічні пари учень отримував 3 бали, за 3 пари — 2 бали, за 2 пари — 1 бал, за 1 пару або за умови відсутності жодної правильної відповіді — 0 балів).

За умови правильного виконання всіх завдань тесту учень міг отримати 36 балів.

Під час проведення дослідження оцінювався рівень засвоєння теоретичних знань, сформованість практичних умінь і навичок, зокрема:

- знання основних закономірностей функціонування й розвитку соціально-економічних об'єктів, процесів і явищ;
- знання термінів і понять, їх визначення й характеристику;
- знання просторового розміщення окремих економічних і соціальних об'єктів, територіальне розміщення центрів виробництва;
- сформованість навичок роботи з картографічним зображенням, зокрема уміння орієнтуватись в особливостях розташування економічних і соціальних географічних об'єктів;
- сформованість навичок інтерпретації числових показників за діаграмою національного складу окремих регіонів України;

- сформованість умінь аналізувати динаміку окремих економіко-географічних процесів і явищ перевіряли за допомогою графіків;

- рівень засвоєння знань про елементи галузевої структури господарства України.

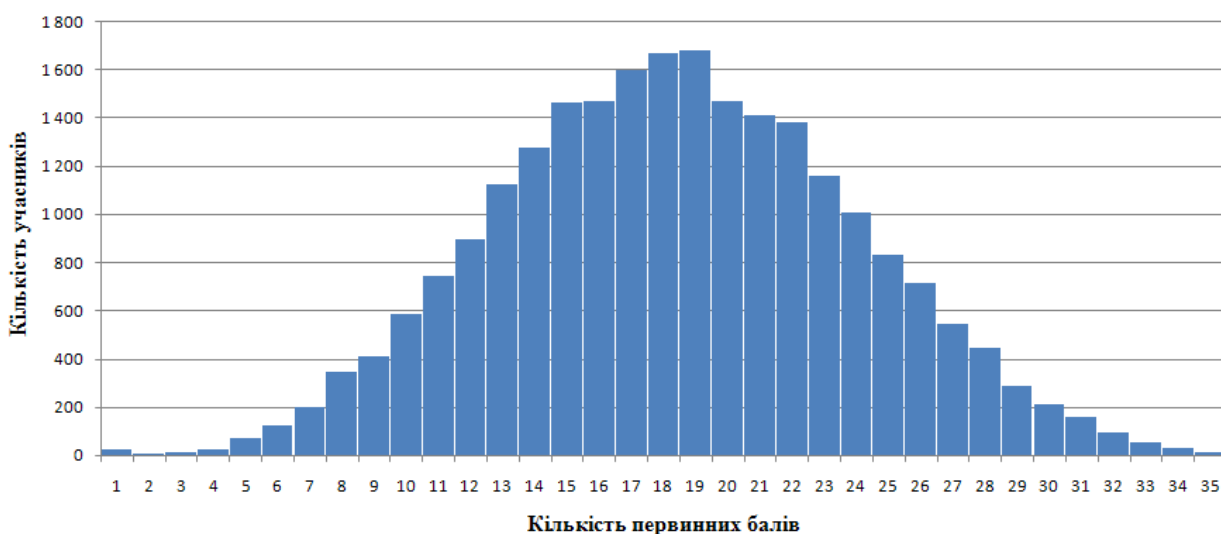
***

Результати тестування дають підстави зробити висновок про те, що більшість учнів 9-х класів загальноосвітніх закладів міста Києва має міцні знання та сформовані в них вміння й навички з економічної та соціальної географії України.

Загальний розподіл первинних балів за виконання завдань тесту дає підстави охарактеризувати його як середній за складністю (гістограма 2).

Гістограма 2

Розподіл первинних балів за виконання тесту

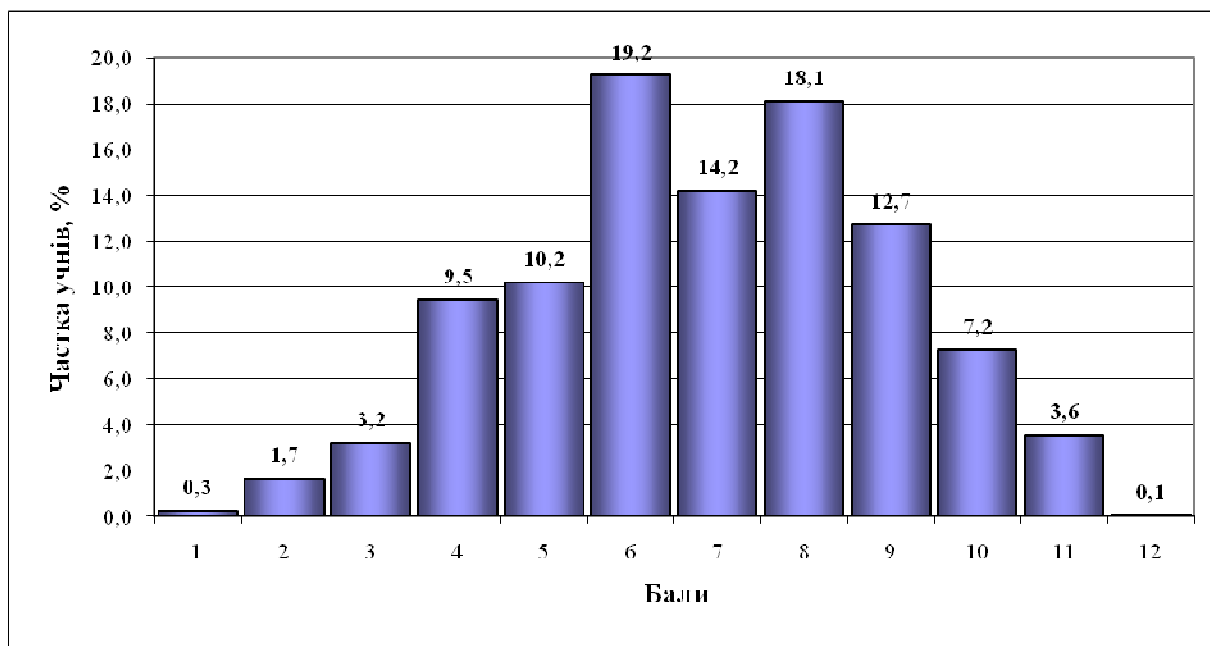

Розподіл балів за рівнями навчальних досягнень засвідчує, що близько 56% учнів виконали тест на бали достатнього та високого рівнів навчальних досягнень (гістограма 5).

Шкалювання результатів тестування здійснювалось за стандартними процедурами визначення критеріальних точок (порогів) (гістограми 3, 4).

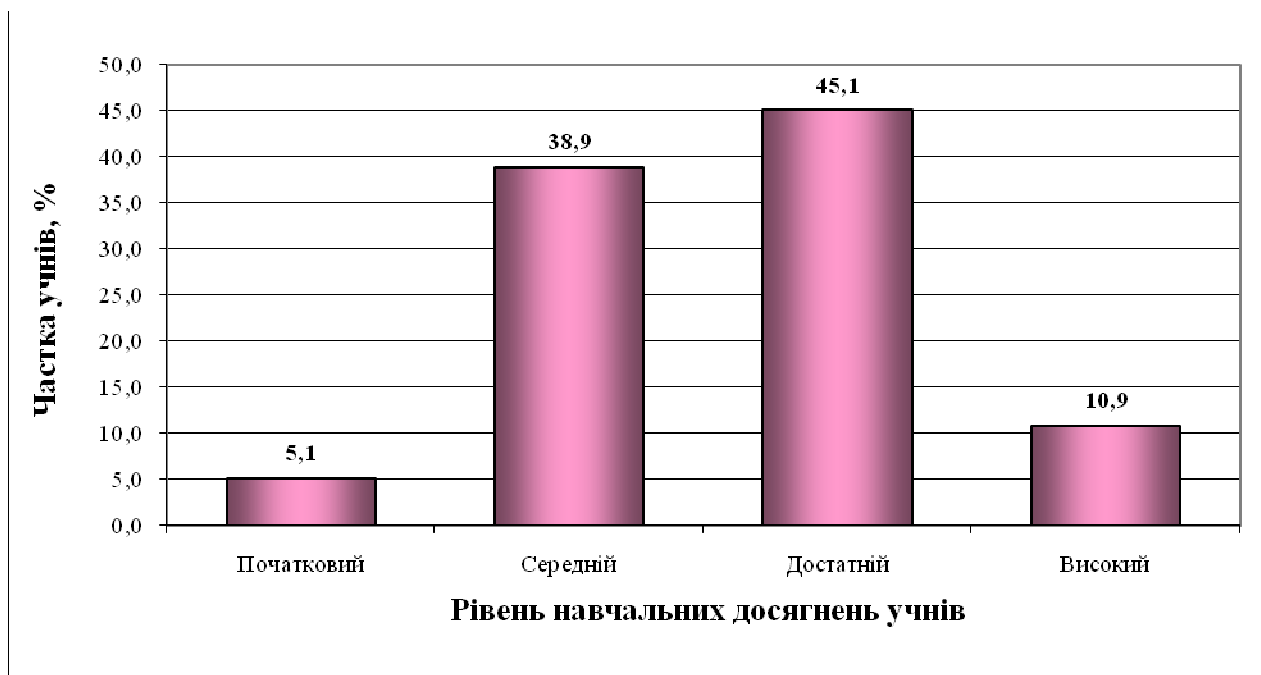
Гістограма 3

Розподіл учасників дослідження за 12-бальною шкалою

Розподіл балів за рівнями навчальних досягнень учнів

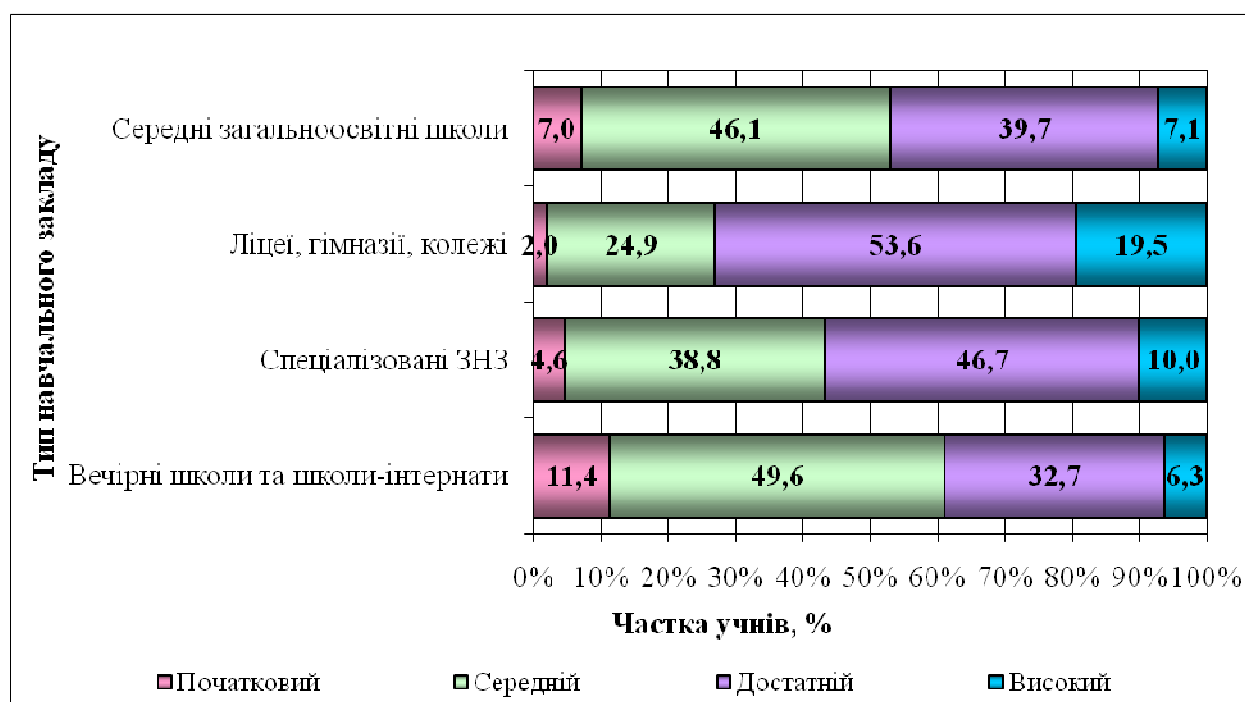
Гістограма 4

Згідно з результатами дослідження, найкраще виконали завдання тесту учні, які навчаються в закладах нового типу (ліцеї, гімназії, колежі) та у спеціалізованих навчальних закладах (гістограма 5).

Гістограма 5

Розподіл учасників дослідження з географії за типом навчального закладу та рівнем навчальних досягнень (%)

Аналіз отриманих результатів дає підстави зробити висновок про те, що не всі розділи й теми курсу учні засвоїли на належному рівні.

Найкраще дев'ятикласники виконали завдання, які перевіряли, як вони знають географічне положення України, політико-адміністративний устрій, розташування українських історичних земель, загальну структуру й особливості господарства, розміщення, вікову та статеву структуру населення, його природний і механічний рух, зайнятість. З цими завданнями впоралося близько двох третин учасників.

Результати дослідження засвідчили, що учні мають хороші навички аналізу графіків і схем, які відображають статистичні показники та структурні особливості господарства

Певні труднощі учні відчували, виконуючи завдання, що стосувались тем за наведеними нижче напрямками.

Територіальні відмінності національного складу населення України

Учні мали проаналізувати колову діаграму й визначити область або регіон України, якому притаманна певна національна структура населення, тобто не знання точного числового співвідношення національностей у кожній області, а уявлення про територіальні відмінності національного складу в певних регіонах України загалом. Як засвідчили результати дослідження, лише 47% впоралися з цим порівняно легким завданням. Це можна пояснити недостатньою сформованістю уявлень про історичні особливості формування населення України та недостатньою увагою вчителів до формування навичок побудови колових діаграм та їх аналізу.

Розміщення родовищ корисних копалин

Знання родовищ корисних копалин перевіряли два завдання. Одне з них містило карту, на якій буквами були вказані родовища корисних копалин, розташування одного з яких учні мали позначити. При цьому вказувалась не назва родовища, а лише його місце на карті і назва корисної копалини. Завдання мало на меті перевірити навички роботи з картографічними матеріалами та знання просторового розміщення головних місць видобування корисних копалин. Із завданням впоралося близько 41% учасників.

Інше завдання перевіряло, як учні знають назви родовищ корисних копалин без позначення їх розташування на карті. Із завданням впоралося близько 31% учасників.

Такі показники вказують на недостатній рівень засвоєння знань основних сировинних баз промислових підприємств України та їх просторове розміщення.

Перш за все це стосується родовищ паливних корисних копалин, руд кольорових металів і сировини, яку використовують підприємства хімічної промисловості.

Ймовірно, це пояснюється тим, що більшість учителів зосереджує увагу учнів насамперед на розміщенні центрів виробництва готової продукції, не наголошуючи на джерелах походження сировини.

Принципи й особливості розміщення підприємств різних галузей промисловості

Правильно відповідь на це завдання дали близько 34% учнів.

Недостатнє володіння учнями цими знаннями можна пояснити тим, що на момент проведення дослідження теми, що стосуються економічного районування й територіальної структури господарства України в цілому, ще не були вивчені. Тому комплексне уявлення про закономірності розміщення підприємств окремих галузей на території України ще не встигло у свідомості школярів набути рис цілісної картини.

На етапі вивчення відповідних галузей недостатня увага приділялась встановленню взаємозв'язків між матеріалом, що вивчається в суміжних темах: родовищами корисних копалин і видобувними та переробними галузями, металургійними підприємствами й споживачами їх продукції, окремими галузями промисловості й особливостями залучених трудових ресурсів тощо.

Цими ж причинами можна пояснити й порівняно низькі показники відповідей на завдання, що стосуються загальної характеристики господарства України.

Загальна характеристика господарства України

Засвоєння ключових понять, визначень і термінів, що не спирається на конкретні приклади, не формує у свідомості школярів комплексного уявлення про

особливості функціонування як окремих галузей, так і господарства України в цілому.

Визначення й суть таких понять, як інтенсивний та екстенсивний шляхи розвитку господарства, комбінування, кооперування, економічний потенціал знає лише близько 35% учнів, у них також виникають проблеми з правильною ідентифікацією конкретних прикладів, що стосуються цих понять.

Це свідчить про те, що, викладаючи наступні теми, у яких характеризуються конкретні галузі господарства, учителі недостатно актуалізують знання учнів із попередньо вивчених тем. Тому школярі мають певні труднощі при аналізі конкретних елементів структури господарства.

Завдання на встановлення відповідності (логічні пари) показали, що школярі мають недостатньо досвіду роботи з такою формою.

Завдання вимагали від учнів установити відповідність між назвами розміщених на карті географічних об'єктів (центрів виробництва й видобування) та продукцією, яку виробляють або видобувають у цих місцях. Завдання перевіряло вміння співвідносити знання територіальних особливостей господарства України із застосуванням навичок використання картографічних зображень. Водночас завдання перевіряло рівень володіння учнями навичками застосування операцій аналізу й синтезу. Як засвідчують результати, учителі мають приділяти більше уваги розвитку цих навичок в учнів.

Дуже важливо, щоб учитель досягнув такого результату вивчення теми, коли переважна більшість дев'ятикласників знає, у яких саме великих промислових центрах, що відіграють провідну роль у господарському комплексі України, виробляють певну продукцію.

З рештою завдань у середньому справилось близько половини учасників, що відображає задовільний стан сформованості в учнів 9-х класів знань, умінь і навичок з економічної та соціальної географії України.

Висновки за результатами дослідження

Дослідження рівня знань, умінь і навичок із географії учнів 9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів міста Києва проведено відповідно до програми, його мета й завдання виконані повністю.

Підготовлено надійний і валідний інструментарій, який дає можливість здійснювати збір та обробку інформації, необхідної для об'єктивної оцінки роботи освітніх закладів столиці.

Підготовлено й опрацьовано процедуру проведення масових досліджень із географії.

Зібрано необхідний фактичний матеріал для корекції стандартів географічної освіти учнів 9-х класів.

За результатами дослідження можна зробити такі висновки:

1. Програмовий матеріал з економічної та соціальної географії України в 2007-2008 навчальному році учні засвоїли переважно на достатньому та високому рівнях.

2. Загалом більшість учнів добре знають ключові географічні терміни й поняття, особливості географічного положення України, політико-адміністративного устрою, історії формування її території, розміщення й характеристики населення України. Учні вміють аналізувати структуру й закономірності розвитку господарства, орієнтуються в просторовому розміщенні підприємств більшості його галузей, знають головні види продукції, яку виробляють промислові та сільськогосподарські підприємства України.

3. Учні загалом добре володіють навичками аналізу графіків, здебільшого правильно вказують розташування географічних об'єктів на картографічних зображеннях.

4. Дослідження засвідчило, що частина учасників дослідження мають прогалини в засвоєнні програмового матеріалу з тем, що стосуються

територіальних відмінностей національного складу населення України, розміщення родовищ корисних копалин, принципів та особливостей розміщення підприємств різних галузей промисловості, загальної характеристики господарства України.

5. Виявлено недостатній рівень сформованості навичок аналізу й синтезу стосовно загальної характеристики господарства України.

6. Велика кількість школярів недостатньо засвоїли географічну номенклатуру.

7. В учнів виникають труднощі з визначенням прикладів абстрактних понять і термінів, вивчення яких передбачено програмою.

8. У переважної більшості учнів відсутня практика роботи із завданнями на встановлення відповідності.

9. Велика кількість учнів і вчителів-інструкторів допускають помилки, заповнюючи бланки відповідей або протоколи, що свідчить про відсутність навичок роботи з машинозчитуваними формами.